

Metodutveckling för invandrarverksamheten i Dalarnas län RAPPORT

Inledning

I Dalarnas län finns 15 kommuner. Av de knappt 300 000 invånarna har ca 13 % utländsk bakgrund. Cirka 6 % är födda utomlands. Den biblioteksservice som erbjöds dessa invånare år 2005 var mycket traditionell och bestod i huvudsak av bokdepositioner och ett mindre antal tidskrifter på utländska språk.

I början av år 2005 ansökte Länsbibliotek Dalarna om projektmedel hos statens kulturråd. Man ville genomföra ett utvecklingsprojekt för att förbättra biblioteksservicen på detta område. Ansökan beviljades och 1 september samma år startade det tvååriga projektet "Metodutveckling av invandrarverksamheten i Dalarnas län".

Det övergripande syftet med projektet var att biblioteket på ett tydligare sätt skulle ta sin plats i infrastrukturen för integration och mångfald i kommunerna. Man ville också vidareutveckla verksamheterna för biblioteksbesökare med invandrabakgrund som söker litteratur och information på andra språk än svenska samt erbjuda biblioteket som mötesplats. Projektet skulle också bidra till att sprida kunskap om bibliotekets tjänster och erbjuda fortbildning för personalen på länets bibliotek.

Projektledare för hela projektet har varit Länsbibliotek Dalarnas bibliotekskonsulent med ansvar för mångfald och tillgänglighet.

Projektet har i huvudsak bestått av fem olika delar; kartläggning, intervjuer, närstudiearbeten, en föreläsningsserie samt avslutningsvis en studieresa.

Samtliga bibliotek i länet bjöds in till en upptaktsträff där projektet presenterades. Därefter utsågs fyra projektkommuner. Dessa kommuner är Borlänge, Falun, Säter och Vansbro. Borlänge och Falun är länets största kommuner, Vansbro kommun är den allra minsta. Föreläsningsserien och studieresan har varit öppen för samtliga kommunbibliotek i länet. Kartläggning, intervjuer och närstudierna har endast utförts i projektkommunerna.

Kartläggning

Alla projektkommuner fick börja med att besvara en enkät. Den syftade till att kartlägga den egna verksamheten. Vilka språk köptes in? Hur många böcker fanns på de olika språken? Fanns det en invandraransvarig? Lånade man in depositioner?

Svaren på enkäten visade att verksamheten skiljde sig mycket mellan de fyra biblioteken. Endast ett av de fyra biblioteken hade en skriftlig policy för inköp av litteratur på utländska språk.

Det egna bibliotekets bestånd av utländska böcker var begränsat till de s k skolspråken på de båda mindre biblioteken. På biblioteken i Borlänge och Falun fanns 30 respektive 12 språk representerade i den egna boksamlingen.

Näst efter svenska böcker, var det engelska böcker som lånades ut mest på samtliga fyra bibliotek följt av finska på två bibliotek och franska och spanska på var sitt bibliotek. Bland övriga språk med stor utlåning kan nämnas ryska, tyska och arabiska.

När man undersöker hur biblioteken arbetat med inlån av bokdepositioner, visar det sig att de bibliotek som äger flest utländska böcker också är de som lånar in flest depositioner på utländska språk. Vid tidpunkten för kartläggningen var länets ansvarsspråk arabiska, finska, persiska, turkiska, serbokroatiska, ryska och spanska. Kommunbiblioteken har i stor utsträckning vänt sig till Länsbibliotek Dalarna för att låna in böcker på dessa språk. När det gäller böcker på andra språk har man skickat sina depositionsbeställningar till Internationella biblioteket.

När man tittar på invånarnas ursprungsland i de olika kommunerna visar de sig att i Vansbro och Säter har 4 resp 5 % sitt ursprung i andra länder än Sverige. Motsvarande siffror för Borlänge och Falun är 9 och 8 %.

Efter att enkäterna för kartläggningen kommit in till projektledaren köptes statistik in från Statistiska centralbyrån. Statistiken visade mycket detaljerat ursprungsland för de olika kommunernas invånare. Vad som däremot inte går att få fram är statistik över invånarnas *ursprungsspråk*. Svensk lagstiftning tillåter inte att man registrerar detta i databaser. Det hade varit önskvärt att t ex kunna se hur många kurdisktalande som finns i länet, men detta går alltså inte att utläsa av den offentliga statistiken.

Efter att ha studerat kartläggningsenkäten och de olika kommunernas befolkningsstatistik fick var och en av de fyra projektkommunerna besök av projektledaren. Vid dessa besök deltog bibliotekschefen, projektansvarig i kommunen samt i vissa fall barnbibliotekarien. I vissa kommuner deltog hela personalen. Vi detta möte pratade gruppen om vad kommunbiblioteken kunde dra för slutsatser av undersökningen och hur man skulle kunna använda sig av dessa slutsatser i framtiden. Speciellt tittade man på hur väl inköpen av böcker och tidningar och tidskrifter stämde överens med den befolkning som finns i kommunen. Frågan om avvägningen mellan inköp och inlån var en annan viktig punkt. Redan här började också diskussionen om vad bibliotekets närstudie skulle kunna ha för utgångspunkt.

Intervjuer med kommuninvånare med utländskt ursprung

Ett av huvudsyftena med projektet var att ta reda på vad kommuninvånare med utländsk bakgrund tyckte om bibliotekets nuvarande service och vilka behov och önskemål de hade på biblioteket. För att få veta detta genomfördes enkätintervjuer och djupintervjuer i de fyra kommunerna. En etnolog rekryterades för detta uppdrag. Hennes första arbetsuppgift blev att ta fram en enkät och att lägga grunden för frågorna vid djupintervjuerna. Därefter besökte etnologen och projektledaren personalen vid var och en av projektkommunernas bibliotek för att berätta om hur arbetet med intervjuerna skulle gå till. Sedan var det dags för enkätintervjuerna.

Projektledaren och etnologen genomförde enkätundersökningen under en dag vid projektbiblioteken. Sammanlagt fick man in 99 enkätsvar. Vid vissa bibliotek var det svårt att hitta besökare med utländsk bakgrund. Då uppsöktes lektioner vid SFI (svenska för invandrare) där elever fyllde i enkäterna. I en kommun där det var särskilt svårt att hitta informanter besöktes även några restauranger.

Därefter genomförde etnologen sex djupintervjuer. Två personer vardera från Borlänge och Falun och en från vardera Säter och Vansbro intervjuades. Det var bibliotekspersonalen vid respektive bibliotek som hade fått uppdraget att välja ut personer med utländsk bakgrund och som var flitiga användare av bibliotekets tjänster eller på annat sätt speciellt intresserade av litteratur och bibliotek.

Resultatet av dessa två undersökningar sammanställdes av etnologen till en rapport med namnet "Mitt språk är viktigt". Rapporten presenterades vid ett seminarium i slutet av projektåret. Till detta tillfälle hade samtliga kommunbibliotek bjudits in men endast ett bibliotek förutom

projektkommunernas bibliotek deltog. Under projektets gång har det visat sig att det inte är lätt att väcka intresse för dessa frågor.

En viktig fråga i undersökningen var på vilket språk informanterna i första hand vill hitta litteratur på biblioteket. Svaret blev mycket tydligt svenska. Därefter var engelska det mest önskade språket och det egna modersmålet nämndes först efter det. Det är framför allt intressanta och lättlästa skönlitterära böcker samt samhällsinformation man efterfrågar. De fackområden som nämns oftast är böcker om historia och kultur. Man vill också gärna läsa författare från det egna hemlandet översatta till svenska. I djupintervjuerna tar flera informanter upp frågan om att man önskar läsa på svenska i första hand. Det visar sig att viljan att ta till sig det nya språket och att komma in i det svenska samhället gör att man för en tid föredrar att läsa på svenska.

När man har bott i Sverige en längre tid och de egna barnen växer upp ökar efterfrågan på böcker på modersmålet. Här betonas dock att det är viktigt att det utbud som erbjuds är aktuellt. Flera av informanterna påpekar vikten av att bibliotekspersonalen frågar dessa låntagare vilka böcker man önskar ska köpas in. Man påpekade att det är pengar och kunskap som är det viktiga för att det ska finnas "rätt" böcker på det egna språket på biblioteket. Av dessa två framhåller en informant att det är kunskapen som är det viktigaste.

En enkätfråga av stort intresse var den om vilka förbättringar man vill se på biblioteket. Svaren handlade dels om vilka medier man önskade finna på biblioteket men också om den rumsliga miljön. När det gällde medier var det som nämnts ovan, först och främst en önskan om att finna litteratur på lättläst svenska och på engelska. Man önskade sig också fler ljudböcker på andra språk än svenska samt dvd-filmer. När det gällde miljön ville man gärna att bibliotekspersonalen skulle vara mer aktiv för att se till att det är tyst och lugnt på biblioteket. Några önskade sig ett café i anslutning till biblioteket samt en lekhörna för barn. Ett förslag var att biblioteket arrangerar utställningar med konst och foton från besökarnas hemländer.

I enkäten frågades "Vad är det som gör att du vill komma till biblioteket?". Svaret på den frågan var att här möter man välvilja, trygghet, trivsel och en självvald anonymitet. Man kan få hjälp med det man behöver utan att berätta vem man är och varför man vill ha svar på just den aktuella frågan.

De viktigaste lärdomarna från intervjuerna är alltså:

- Det är viktigt att biblioteket tillhandahåller ett rikt utbud av medier på lättläst svenska. Såväl skönlitterära texter som samhällsinformation efterfrågas.
- Medier på engelska efterfrågas av låntagare från många olika länder
- När man köper medier på utländska språk är det viktigt att hålla sig à jour med vilka böcker som är aktuella.
- Biblioteket behöver ha direktkontakt med en eller flera personer med kunskap om vilka böcker som efterfrågas av dem som bor i just den aktuella kommunen.
- Det man menar kan förbättras på biblioteket är både urvalet av medier men också miljön. Lugn och ro är något många sagt sig uppskatta på biblioteket.
- Det man redan idag säger sig uppskatta på biblioteket är att där finns en trygg och trivsam atmosfär där man kan få hjälp utan att tala om vem man är.

Föreläsningsserie

En del av projektet har bestått i en föreläsningsserie om fem föreläsningar. Syftet med detta har varit att inom projektets ram öka kunskapen om invandrades situation i Sverige. De frågor vi ville ha svar på var hur det är att komma till Sverige. Vad som händer när man väl är här? Vems ansvar

det är att den som söker permanent uppehållstillstånd i Sverige får tillgång till litteratur och information? Och vad händer sedan man fått sitt uppehållstillstånd? Hur ska kommunbiblioteken kunna ta reda på vad kommuninvånarna önskar av sitt bibliotek? Vi ville också ge tillfälle att få veta mer om andra länder och religioner.

Den första föreläsningen fick rubriken ”Flykting, asylsökande, kommunplacerad – vem är vad”. Vi gästades av en representant för Migrationsverket i Hedemora. Samtliga bibliotek i länet hade bjudits in men endast ett fåtal kom. Här visar sig återigen hur få bibliotek det är som prioriterar frågan. Många har sagt sig vilja veta mer om vad som händer när man kommer till Sverige och söker permanent uppehållstillstånd. När tillfället bjuds är det dock få som kommer till en studiedag i ämnet. Hur kan det komma sig?

Vid det andra föreläsningstillfället besöktes vi av Peter Westlund, expert på bl a arbete med fokusgruppen. Syftet med detta var att ge biblioteken ett verktyg för att kunna ta reda på vad kommuninvånarna behöver och förväntar sig av sitt bibliotek. Detta evenemang var ganska välbesökt och många har i efterhand visat sin uppskattning med dagen. Men vad kom ut av den? Hur många har genomfört fokusgrupper i sina hemkommuner?

Vi det tredje tillfället var rubriken ”Mångfald och dialog”. Dagen innehöll ett besök av en islamsk imam som talade om att leva som muslim. Vi fick en guidning i den multireligiösa resväskan som studieförbundet SENSUS lanserar. Här presenterades religiösa symboler från de största världsreligionerna. Dagen innehöll också workshop och gruppdiskussioner.

Den fjärde föreläsningen i serien hade även den rubriken ”Mångfald och dialog”. Denna gång fick deltagarna lyssna till hur flyktingmottagandet är organiserat i en kommun och lyssna till Ann-Christine Brunnström, bibliotekarie från Göteborg. Hon berättade om sin rapport ”Mer nytta än nöje”. Denna studiedag hade fler besök än de tre första.

Många anställda vid länets kommunbibliotek har tidigare efterlyst studiedagar med mycket handfast och praktisk inriktning kring invandrarfrågorna. En inte alltför djärv gissning är att det var det praktiskt inriktade innehållet i denna studiedag som lockade fler deltagare. Man vill gärna ha tips och råd om hur andra arbetat rent praktiskt så att man får idéer och uppslag till hur man kan gå vidare på hemmaplan.

Vid det femte tillfället var folklivsforskare Gillis Herlitz huvudtalare. Under rubriken Kulturmöten föreläste han inför ca 60 åhörare, ett mycket uppskattat arrangemang. Hans besök uppmärksammades också i radio och lokal-tv. Denna dag markerade avslutning av projektet.

Egna arbeten, närstudier

En viktig del i projektet har varit att projektbiblioteken skulle genomföra en mindre närstudie eller annat utvecklingsarbete utifrån ett lokalt behov. Varje bibliotek fick i uppgift att utifrån kommunens befolkningsstatistik, kartläggningen samt intervjumaterialet fundera på vad som skulle passa det egna biblioteket. Olika idéer diskuterades med projektledaren och man kom fram till följande:

- Borlänge bibliotek: Ett försök skulle göras med att köpa in LL-böcker med speciell inriktning på bearbetade klassiker, främst svenska. Denna avdelning skulle stå i anslutning till avd Fct, d v s avdelningen för svenska som främmande språk. Här skulle även lättlästa fackböcker finnas. Försöket skulle pågå under en tremånadersperiod för att sedan utvärderas, i första hand genom att ta fram utlåningsstatistik. Tyvärr genomfördes aldrig detta försök under projektiden. Anledningen sades vara tidsbrist och att man prioriterat

andra arbetsuppgifter. Man har dock för avsikt att göra den planerade omflyttningen vid ett senare tillfälle

- Falu stadsbibliotek: Här ville man genomföra en träff med en fokusgrupp. Syftet var att samla information om vilka önskemål som finns om bibliotekets service och vilka behov som kan finnas av att utveckla nya tjänster. Man genomförde också en fokusgrupp. Resultatet visad sig överensstämma väl med vad som tidigare kommit fram i enkätintervjuer och djupintervjuer i projektet.
- Säters bibliotek: Här var man överens om att det som behövdes var mer kunskap kring inlån av utländska böcker. Projektledaren och den projektansvariga på kommunbiblioteket kom överens om att en lokal studiedag skulle genomföras i Säter. Hela personalen deltog och projektledaren visade olika nättjänster som kan användas vid inlån och inköp av utländska medier. Centrala medieplanen för utländska språk diskuterades och man tog även upp hur man förfar rent praktiskt. Frågor om bemötande och vilka medier man kan förvänta sig att biblioteket själva står för, diskuterades också.
- Vansbro bibliotek: I Vansbro ville man undersöka om det fanns något intresse för finska talböcker bland äldre boende med finskt ursprung på kommunens servicehus. Bibliotekets socialbiblioteksansvariga skrev brev till samtliga servicehus i kommunen. De tillfrågades om det fanns någon boende på det egna servicehuset som var intresserad av finska talböcker. Svaret var att inget av servicehusen bedömde att intresse fanns.

Studieresa

I november 2007 företogs en studieresa till bland annat Västerås för att lära om projektet Mångspråkiga medier, flerspråkig personal och för att se hur man arbetar med IDA-projektet. I Sala fick man veta hur de arbetat med samma projekt som ovan.

E-tjänster

Av projektmedlen utrustades också två bibliotek med Library Pressdisplay och ett bibliotek med en tidskrift önskad av invandrarkvinnor. Det tog lång tid innan man fick läst tekniskt strul med e-tjänsten, men idag har flera bibliotek i Dalarna denna tidskriftsdatabas med artiklar i fulltext.

Slutsatser och lärdomar

I det här projektet har fokus legat på låntagarnas behov och intressen. Det finns vissa enkla lärdomar att dra när det gäller media. Man önskar i första hand enkel och intressant litteratur på svenska när man är nyanländ till landet. Böcker på engelska är också mycket efterfrågade. Först när man lärt sig en del svenska och bott i Sverige en tid efterfrågas litteratur på det egna språket. Det är också viktigt att komma ihåg att ljudböcker och filmer på andra språk är intressanta för dessa låntagare.

Det har visat sig svårt att samla bibliotekspersonal kring frågor som rör invandrares behov av och önskemål på biblioteksverksamhet. Varför prioriteras studiedagar och andra arrangemang om detta ämne inte av bibliotekspersonal? Finns det en brist på intresse eller finns svaret att hitta någon annanstans?

Svaret på dessa frågor behöver undersökas! En slutsats av projektet är att det inte kommer att ske någon utveckling av biblioteksverksamheten gällande dessa frågor om inte bibliotekens personal känner ett behov av att jobba vidare med detta.

Gissningsvis är intresset för ämnet lågt på de bibliotek där låntagartrycket från invandrade är litet.

Först när man står inför många låntagare med svåra frågor om litteratur på olika språk kommer man att söka vidare efter kunskap om detta. Det är svårt att tala om "gruppen invandrare". Det finns biblioteksbesökare från så många länder och med så skiftande önskemål. Dock skulle man kanske kunna generalisera och säga att invandrade låntagare inte hör till dem som kräver bibliotekets tjänster mest högljutt. Många är väldigt nöjda och tacksamma för den service de får. Om de blev lite mer krävande och efterfrågade mer specifika media skulle biblioteken bli tvungna att utveckla sin verksamhet på det här området.

Detta är alltså gissningar men kanske inte alltför halsbrytande sådana. Hur kan man då gå vidare med dessa frågor i Dalarnas län?

Det viktigaste måste vara att undersöka bibliotekspersonalens syn på dessa frågor. Varför prioriterar man inte denna grupp? Eller gör man det, men på något sätt som inte upptäckts i projektet? Vilket stöd vill man ha för att utveckla verksamheten vidare? Hur gör man i kommunen för att ta reda på vad dessa biblioteksbesökare vill ha? Är det "akututryckningsmetoden" som gäller? Med det menar jag att man tar tag i dessa frågor en och en när de dyker upp, utan att ha någon samlad strategi för hur man ska arbeta.

Det var bara en av de fyra kommunerna som hade ett skriftligt policydokument för inköp av utländska medier. Om fler kommuner hade sådana dokument skulle frågan lyftas upp på ett annat sätt än idag. De kommuner som arbetar med att ta fram en medieplan stöter på frågan. Här bör de utländska medierna vara med som en naturlig del i helheten.

Kan man säga att projektet var lyckat? Absolut! Några lärde sig mycket om hur man kan arbeta med biblioteksutveckling i dessa frågor. Många frågor återstår att besvara men frågan är väckt.

De praktiska uppgifterna som projektbiblioteken fick har dock inte utförts i någon större utsträckning. Här kan man konstatera att projektledaren hade behövt vara mer drivande. Tätare besök i projektkommunerna hade varit bra. Därtill hade tydligare "dead-lines" med uppföljning varit en förutsättning för att komma framåt med de praktiska uppgifterna. Kanske hade någon form av belöning i samband med fullgjorda uppgifter varit bra?

Arbetet med att utveckla bibliotekens verksamhet för invandrare går vidare. En del är gjort och mycket återstår. Det viktigaste att komma ihåg för kommunbiblioteken blir att hela tiden hålla sig informerade om dagsläget i den egna kommunen. Vilka språkgrupper finns representerade i kommunen just nu? För länsbiblioteket blir det en viktig uppgift att hålla sig informerade om bibliotekspersonalens behov av hjälp och stöd kring dessa frågor. Att sätta in de insatser som efterfrågas när behovet är som störst.

Länsbibliotek Dalarna har fortsatt det här angelägna arbetet i projektet *Ordbok till nya medborgare*, som genomförts i fyra kommuner i Dalarna. Detta projekt har också stöd från Statens kulturråd och projektrapport och analys är under utarbetande.

Länsbibliotek Dalarna tackar Statens kulturråd för stöd till projektet Metodutveckling.

Liselotte Stöby Ingvarsson.
Länsbibliotek Dalarna